

ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงเมืองหินเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ของอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

พินดา รำเอยกลิน และกมลทิพย์ ธรรมกิริระติ

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

e-mail: 6081116008@gmail.com, k_tkirati@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาควหา อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา 2) การรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิ์ของชาวบ้านในชุมชน 3) การจัดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และพัฒนาเขาควหาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 คน นำข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์วิเคราะห์ สรุป และนำเสนอผลการศึกษา ภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เขาควหาที่มีลักษณะทางธรณีเป็นภูเขาหินปูนสามารถนำมาเป็นหินอุตสาหกรรม ได้มีการระเบิดหินเป็นครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2504 กรมทางหลวงเป็นผู้ดำเนินการเพื่อนำหินไปก่อสร้างถนน เมื่อสร้างถนนเสร็จชาวบ้านในพื้นที่มีการทำหินต่อจนเกิดการสัมปทานบัตรการทำเหมืองหิน แบ่งยุคได้ 3 ยุค คือ ยุคแรก (พ.ศ. 2500 ถึง พ.ศ. 2515) ยุคบุกเบิกโดยรัฐ และชุมชน ยุคที่สอง (พ.ศ. 2515 ถึง พ.ศ. 2534) ยุคเอกชนเข้าพื้นที่ทำกิจการโรงโม่หิน และยุคที่สาม (พ.ศ. 2538 ถึง พ.ศ. 2553) ยุคธุรกิจอุตสาหกรรมเหมืองหิน มีการทำสัมปทานบัตรเหมืองหิน การทำสัมปทานบัตรของบริษัทเป็นสาเหตุทำให้มีการขยายพื้นที่ของเหมืองหิน และเกิดความขัดแย้งในชุมชน เมื่อการทำสัมปทานบัตรยุติลงเขาควหากลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรม รกร้าง ชาวบ้านในพื้นที่เขาควหาได้รวมกลุ่ม “อนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยวเขาควหา” มีเป้าหมายพัฒนาเขาควหาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เริ่มต้นจากปรับพื้นที่เป็นสถานที่พักผ่อน ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ปลูกต้นไม้ทดแทน จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเยี่ยมชมทัศนียภาพเขาควหา และวิถีชีวิตชุมชน และได้เผยแพร่กิจกรรมการท่องเที่ยวทางสื่อสังคม

คำสำคัญ: สัมปทานหิน, แหล่งท่องเที่ยว, จังหวัดสงขลา

Community and the transformation of the quarry into a tourist attraction of Rattaphum District, Songkhla Province

Panida Rampeiklin and Kamontip Thamkirati

Major in Social Studies, Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

e-mail: 6081116008@gmail.com, k_tkirati@yahoo.com

Abstract

The objectives were 1) Khao Khuha concession card of Rattaphum district, Songkhla province 2) aggregation to form a group to claim the rights of villagers in the community 3) environmental rehabilitation management and development of Khao Khuha as a tourist attraction. This research was qualitative research. The research instrument was an interview form. There were 10 samples in this research. Analysed the interview, summarized and reported under the conceptual framework.

The results showed that Khao Khuha had a geological nature as a limestone mountain and can be used as an industrial stone. There was the first quarrying in 1961. The rocks were used in order to do road construction by Department of Highways. When the road was completed, the villagers in the area continued to work on stone until the concession card was granted. It can be divided into 3 periods - the first period (1957 to 1972) the pioneer period by the government and community, the second period (1972 to 1991) the private industry rented the area for the stone mill business and the third period (1995 to 2010) the period of the quarrying industry has made a concession card. By the time the concession card was terminated, Khao Khuha became a deteriorated and desolate area. Villagers in Khao Khuha area gathered together as "Conserving resources and tourism in Khao Khuha" group in order to develop Khao Khuha to be an eco-tourism site to restore the environment. Started from adjusting the area to be a place to relax and use of the community, planting trees for reforestation, organizing tourism activities to visit the scenery of Khao Khuha and the way of life of the community and having published tourism activities on social media

Keywords: Stone concession, tourist attraction, Songkhla Province

บทนำ

เขาคูหา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา มีความสำคัญกับคนในพื้นที่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เขาคูหาในอดีตเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก เต็มไปด้วยต้นไม้ และพืชพรรณต่าง ๆ บริเวณรอบเขาคูหาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ บริเวณภูเขาไม้ถ้ำ และสายน้ำลอดผ่าน บริเวณใกล้เคียงยังเป็นแหล่งพักพิง และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ตามธรรมชาติหลายชนิด เขาคูหาถือเป็นแหล่งอาหาร และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของคนในชุมชน ด้วยความอุดมสมบูรณ์นี้เขาคูหาจึงเหมาะต่อการตั้งถิ่นฐาน และการทำการเกษตรทำนา นอกจากนี้แล้วด้วยเขาคูหาเป็นภูเขาสูงที่เป็นจุดสังเกตของคนเดินทางสัญจรไปมา หากคนนอกพื้นที่เดินทางผ่านเขาคูหา ก็จะทราบทันทีว่าได้เดินทางถึง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลาแล้ว ส่งผลให้เขาคูหาขึ้นเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของอำเภอรัตนบุรี ในปัจจุบันเขาคูหาถูกเปรียบเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากธรรมชาติ และน้ำมือของมนุษย์

นอกจากจะมีการใช้ประโยชน์จากเขาคูหาในการตั้งถิ่นฐาน และทำการเกษตรแล้ว เขาคูหายังมีลักษณะทางธรณีเป็นภูเขาหินปูน ซึ่งสามารถนำมาดัดแปลงเป็นหินอุตสาหกรรมได้ ดังนั้นเขาคูหาจึงกลายเป็นแหล่งหินที่ชาวบ้านมักเอาไปใช้ก่อสร้างมาตั้งแต่อดีต แต่การใช้ประโยชน์จากหินทำให้เขาคูหาเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ โดยเกิดขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2504 กรมทางหลวงได้ตัดถนนสายเอเชีย (หาดใหญ่ – พัทลุง) จึงมีการระเบิดหินจากเขาคูหาเป็นครั้งแรกโดยกรมทางหลวงเป็นผู้ดำเนินการระเบิดหินเพื่อนำหินไปก่อสร้างถนน เมื่อสร้างถนนเสร็จสิ้น จึงมีการทำหินของชาวบ้านในพื้นที่ที่มีที่ดินติดกับภูเขาจนเกิดกิจการโรงไม่หินเข้ามาดำเนินการระเบิดหิน และย่อยหิน ในช่วงแรกมีการดำเนินในบริเวณทิศเหนือของภูเขา ต่อมาในปีพ.ศ.2542 รัฐบาลโดยกระทรวงอุตสาหกรรมได้ออกประกาศกำหนดพื้นที่แหล่งหินอุตสาหกรรมเพื่อการก่อสร้าง และจัดสรรแหล่งหิน โดยให้ผู้ประกอบการระเบิดหิน ขอสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาคูหาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หลังจากผู้ประกอบการขอสัมปทานบัตรได้สำเร็จ การระเบิดหินในพื้นที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง เหตุการณ์นี้สร้างความเสียหายให้ชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการระเบิดหินส่งผลให้บ้านเรือนของชาวบ้านได้รับความเสียหาย และที่สำคัญคือการระเบิดหินส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติรอบ ๆ เขาคูหาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การให้สัมปทานบริษัทเอกชนทำเหมืองหิน และโรงไม่หินยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กันเอง และเกิดข้อพิพาทกับบริษัทที่ได้รับสัมปทานมาโดยตลอด ปัญหานี้เป็นปัญหาเรื้อรังมายาวนาน ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มพิทักษ์สิทธิชุมชนเขาคูหา เพื่อการเรียกร้องให้ภาครัฐยกเลิกสัมปทานเหมืองหินที่เขาคูหา

ปัจจุบันเขาคูหาได้รับการยกเลิกไม่ให้มีการระเบิดหินแล้วแต่ความเสียหายเกิดจากการระเบิดหินยังคงอยู่ชาวบ้านในพื้นที่จึงเกิดการรวมกลุ่มที่มีชื่อว่า “กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยวเขาคูหา” เพื่อช่วยกันฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เขาคูหา และบริเวณโดยรอบ และพยายามผลักดันให้เขาคูหาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งใหม่ของอำเภอรัตนบุรี เพื่อที่พื้นที่เขาคูหาจะไม่กลายเป็นพื้นที่รกร้าง ทั้งนี้การเปิดเขาคูหาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์ให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางขึ้นไปชมทัศนียภาพความสวยงามตามธรรมชาติได้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านการประกอบอาชีพของชาวบ้านผ่านพื้นที่การทำเกษตรในบริเวณใกล้เคียงกับเขาคูหา และที่สำคัญคือต้องการให้เขาคูหากลับมาเป็นพื้นที่ธรรมชาติเช่นที่เคยเป็น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาการสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาควหา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา
- เพื่อศึกษาการรวมกลุ่ม จัดตั้งกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านในชุมชน
- เพื่อศึกษาการจัดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และการพัฒนาเขาควหาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

ขอบเขตของการวิจัย

- ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - การสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาควหา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา
 - การรวมกลุ่ม จัดตั้งกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านในชุมชน
 - การพัฒนาเขาควหาเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่สำคัญ ของอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา
- ขอบเขตด้านพื้นที่
ชุมชนเขาควหา ตำบลควหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่ศึกษาคือ เขาควหา ตำบลควหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากการรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (การสังเกต)

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้วิจัยสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 10 คน

- ผู้นำชุมชน	จำนวน 2 คน
- ตัวแทนสมาชิกกลุ่มสมาคมพิทักษ์เขาควหา	จำนวน 3 คน
- ตัวแทนจากหน่วยงาน NGOs	จำนวน 1 คน
- ตัวแทนสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยวเขาควหา	จำนวน 1 คน
- ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงกับเขาควหา	จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเข้าถึงข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกต โดยมีรายละเอียดดังนี้

การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยผู้วิจัยจะใช้สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคือ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนสมาชิกสมาคมพิทักษ์เขาควหา และตัวแทนจาก NGOs ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา แบบตัวต่อตัว และการพูดคุยกันเป็นกลุ่ม

การสังเกต คือ ผู้วิจัยสังเกตทรัพยากรที่คงเหลืออยู่ บริบทชุมชน และความเปลี่ยนแปลงของเขาควหา ตำบลควหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา

วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถแบ่งข้อมูลได้เป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ และข้อมูลทุติยภูมิซึ่งได้จากการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ ที่มีผู้รวบรวมข้อมูลไว้แล้ว โดยมีการดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูลเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ตั้งคำถาม และออกแบบแบบสัมภาษณ์
3. ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายโดยใช้แบบสัมภาษณ์
4. นำข้อมูลมารวบรวม วิเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูลใหม่ โดยจะต้องไม่ดัดแปลงข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลไว้
5. สรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการการสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้อง และความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล และเรียบเรียงให้ถูกต้องตามลำดับ
2. จัดกลุ่มข้อมูลออกเป็นกลุ่ม ๆ เช่น ข้อมูลการทำสัมปทานบัตรเหมืองหิน ข้อมูลพัฒนาการของการสัมปทานบัตร ข้อมูลความขัดแย้งในชุมชนที่เกิดจากการทำเหมืองหิน ข้อมูลการจัดการความขัดแย้ง และข้อมูลการวางแผนพัฒนาเขาควหาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว
3. ใช้หลักการที่ได้จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ อธิบายความวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล ศึกษาเรียบเรียงข้อมูล และนำเสนอผลสรุปในรูปแบบของวิจัย

ผลการศึกษา

“ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงเหมืองหินเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ของอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา ” โดยทำการศึกษาในพื้นที่เขาควหา ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลาซึ่งได้ทำการสรุปการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาควหา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา

เขาควหา เป็นภูเขาลูกโดดตั้งอยู่กลางท้องนา ในพื้นที่ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา โดยเขาควหาเป็นภูเขาหินปูนลูกโดด ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 691,000 ตารางเมตร เขาควหาที่มีลักษณะเป็นหน้าผาสูงชันวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ โดยพื้นที่การทำสัมปทานอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภูเขา มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง 40-200 เมตร มีพื้นที่ลาดลงไปทางทิศใต้ และทิศตะวันออกที่มีระดับต่ำสุดที่ระดับน้ำทะเลปานกลาง 40 เมตร

สภาพพื้นที่เป็นป่าดิบชื้น และป่ารกร้าง มีไม้ใหญ่ขึ้นกระจัดกระจายน้อยมาก จากการสำรวจสภาพพื้นที่โดยรอบเขาควหา พบว่ามีร่องรอยการระเบิด และย่องหินในลักษณะการระเบิดหน้าผาลึกเข้าไปใน

ภูเขาทั้งทางทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศตะวันออก โดยทิศตะวันออกของเขาคูหาเป็นบริเวณหน้าเหมืองสำหรับสภาพภูมิประเทศบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ พบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ ชาวบ้านใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม การทำสัมปทานบัตร์เหมืองหินในพื้นที่เขาคูหา ทั้งการระเบิดหิน และการย่อยหินจึงส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน

เวศ จันทรสระ (2563) ได้กล่าวถึง พัฒนาการทำเหมืองหินในพื้นที่เขาคูหา สามารถแบ่งยุคสมัยตามลักษณะการดำเนินการทำหินได้ 3 ยุคสมัย ดังนี้

ยุคแรก ยุคบุกเบิกโดยรัฐ และชุมชนทำใช้ (ประมาณปีพ.ศ. 2500 ถึง พ.ศ. 2515) เขาคูหาเริ่มระเบิดหินอย่างเป็นทางการ เมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว โดยกรมทางหลวงซึ่งระเบิดหินจากเขาคูหาเพื่อนำไปใช้ในการทำถนนสายหาดใหญ่ – พัทลุง โดยเริ่มระเบิดจากทางทิศเหนือของเขาคูหา หลังจากนั้นชาวบ้านที่รับจ้างระเบิดหิน ดีหินได้เรียนรู้การระเบิดหิน จึงเริ่มทำหิน ดีหินเอง โดยเริ่มทำหินรอบ ๆ ภูเขา ในช่วงนี้เป็นการทำหินมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้สอย นำไปทำเสาหัวบ้าน คอสะพาน ถนน และลาดพื้นภายในชุมชน และหินที่เหลือจากการใช้สอยก็จะนำไปซื้อขายในชุมชนเป็นหลัก

ยุคที่สอง ยุคเอกชนเข้าทำขาย (ประมาณปีพ.ศ. 2515 ถึง พ.ศ. 2534) หลังจากมีการดำเนินการทำหินของรัฐ และชุมชนแล้ว เริ่มมีกิจการโรงโม่ภาคเอกชนเข้ามาดำเนินการระเบิดหิน และย่อยหินขาย แต่ดำเนินการตามมาตรา 9 ของประมวลกฎหมายที่ดินโดยต้องขออนุญาตกับรัฐ แต่ใช้วิธีการทำหินแบบเก่า คือ การเจาะระเบิด โดยการโยนโยนตัวจากหน้าผาลงมาเจาะฝังระเบิด โดยสภาพความเสียหายต่อชุมชนน้อย ในยุคที่สองมีการดำเนินการระเบิดหินทางด้านทิศเหนือของภูเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่เดิมในยุคแรก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสายน้ำคลองเคียน สายน้ำธรรมชาติที่ลอดใต้ภูเขา ซึ่งตรงปากทางเข้าคลองตะเคียนอุดตัน จนมีการร้องเรียนหลายครั้ง นอกจากแม่น้ำแล้ว การสั่นสะเทือน และเสียงที่เกิดจากการระเบิดหิน ส่งผลกระทบต่อบ้านเรือน บ้านเรือนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงได้รับความเสียหาย นอกจากนี้การระเบิดหินส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนของครู และนักเรียนที่โรงเรียนมัธยมสิริวัณวรี 2 สงขลา เนื่องจากแรงสั่นสะเทือน และเสียงจากการระเบิดหิน ทำให้รบกวนการเรียนการสอน ส่งผลให้ต้องย้ายโรงโม่หินต้องย้ายไปตั้งทางด้านทิศตะวันออก

ยุคที่สาม ยุคธุรกิจอุตสาหกรรมเหมืองหิน (ประมาณปีพ.ศ. 2538 ถึง พ.ศ. 2553) เริ่มจากวันที่ 13 มิถุนายน 2538 คณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบ เปลี่ยนแปลงการระเบิด และการย่อยหิน ไปใช้เทคโนโลยีการทำเหมืองหินแบบใหม่ทำแบบขั้นบันไดโดยใช้เครื่องจักรกลทั้งระบบ และเข้าสู่การสัมปทานกับรัฐ บริษัทที่จะเข้ามาระเบิดหินต้องขอประทานบัตร ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2540 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบอนุมัติ ให้ใช้ประโยชน์ในแหล่งหิน 20 แหล่งใน 13 จังหวัดทั่วประเทศ ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง ปี ตามที่คณะกรรมการกำหนดแหล่งหินเพื่อการทำเหมืองหินอุตสาหกรรมเสนอตามมาด้วย วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2540 กระทรวงอุตสาหกรรม ให้ประกาศกำหนดพื้นที่แหล่งหินอุตสาหกรรมเพื่อการก่อสร้างและจัดสรรแหล่งหินดังกล่าวให้ผู้ประกอบการ ขอประทานบัตร โดยพื้นที่เขาคูหา อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มีการให้สัมปทานเหมืองหินเขาคูหากับภาคเอกชน 2 ประทานบัตร คือ บริษัท พีรพลมาเนิง จำกัด

ได้รับวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 หมดยุทธประทานบัตรในวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 และอีกประทานบัตรให้กับนายมนู เลขะกุล ได้รับวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2543 และได้มีการเช่าช่วงต่อโดย บริษัทแคลเซียมไทย-อินเตอร์ จำกัด จนหมดยุทธประทานบัตรเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2543

กฤษณะรักษ์ จันทรวงศ์ (2563) ได้กล่าวถึง ผลของการสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาคุหาไว้ดังนี้ การสัมปทานบัตรการทำเหมืองหินเขาคุหาทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนในหลาย ด้าน การทำโรงโม่สร้างอาชีพใหม่ให้กับคนในชุมชน เปิดโอกาสให้คนในพื้นที่มีงานทำ ไม่ต้องเดินทางไปทำงาน รับจ้างนอกพื้นที่ไม่ต้องไปทำงานโรงงาน และชาวบ้านกลุ่มนั้นก็ได้อำนาจต่อรองสูงพอที่จะนำไปใช้จ่ายในครัวเรือน และได้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ไม่ใช่ทุกคนในชุมชนจะได้รับผลประโยชน์จากโรงโม่ ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการระเบิดหินการรื้อยหิน และกิจการของโรงโม่ จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน 5 ปัญหาใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) ปัญหาความเสียหายต่อบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแตกร้าว ซึ่งเกิดจากแรงสั่นสะเทือนของการระเบิดหิน นางจิต พูลแก้ว (2564) ได้กล่าวว่า บ้านเรือน และโรงเรียนเลี้ยงสัตว์ที่ได้รับผลกระทบ จากการระเบิดหิน การรื้อยหิน ได้แจ้งขึ้นทะเบียนกับทางอำเภอรัตนภูมิ ทำให้ชาวบ้านได้รับความเสียหายบางส่วนได้รับการชดเชยค่าเสียหายจากบริษัทที่สัมปทานบัตรแต่ค่าชดเชยที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการซ่อมแซมบ้านเรือน นอกจากนี้ผู้ที่ได้รับผลกระทบที่เหลือก็ยังไม่ได้รับค่าชดเชยความเสียหาย 2) ปัญหาผลกระทบจากฝุ่นละออง ฝุ่นละอองเกิดจากทุกขั้นตอนของการดำเนินการทำเหมืองหิน ทั้งการใช้เครื่องจักรเจาะระเบิด การระเบิดหิน การเขี่ยหินจากยอดเขาลงมาด้านล่าง การไม่รื้อยหิน ตลอดถึงการขนส่งหิน ซึ่งมีการดำเนินการทั้งกลางวัน และกลางคืน ชาวบ้านต้องดำเนินชีวิตโดยที่มีฝุ่นละอองกระจายอยู่ในอากาศตลอดเวลา คลื่น บุญรัตน์ (2563) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากฝุ่นละอองว่ามีผลกระทบด้วยกัน 2 ด้าน คือ ด้านแรกฝุ่นละอองกระทบต่อสุขภาพ ส่งผลให้คนที่อ่อนแอ ทั้งเด็ก และผู้สูงอายุเกิดโรคทางเดินหายใจ หืดหอบ ภูมิแพ้ ผดผื่นคัน อีกด้านหนึ่งคือ ฝุ่นทำให้เกิดความสกปรกต่อบ้านเรือน รถยนต์ เครื่องมือเครื่องใช้ และผลผลิตทางการเกษตร อันได้แก่ ข้าวที่ทำการเก็บเกี่ยว และตากไว้เพื่อเตรียมแปรรูปและจำหน่าย และนำไปบริโภคในครัวเรือน 3) ปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพจิต เกิดจากเสียงดัง และแรงสั่นสะเทือน ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพจิต ดังนี้ ในกรณีของคนที่เกิดอาการตกใจ จะใจสั่น และรู้สึกหวาดกลัวทุกครั้งที่ได้ยินเสียงจากการระเบิดหิน หรือรับรู้แรงสั่นสะเทือนจากการระเบิดหิน และกรณีของชาวบ้านที่อยู่บริเวณหน้าเหมือง ชาวบ้านกลุ่มนี้จะได้ยินเสียงที่เกิดจากการใช้เครื่องจักรเกือบทั้งวัน จนก่อให้เกิดความเครียด 4) ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิธีการทำกิน การดำรงชีวิตของคนในชุมชน จากเดิมเขาคุหามีเหมืองน้ำไหลออกจากภูเขาลงสู่คลองเคียนอยู่ 3 สายแต่ปัจจุบันปากทางน้ำที่จะเข้าคลองเคียนโดนหินหล่นทับจนแทบปิดทางไหลน้ำ เหมืองน้ำธรรมชาติ 3 สายนั้น เสื่อมสภาพไปแล้ว 2 สาย ซึ่งกระทบต่อวิถีชีวิตการทำมาหากินรอบ ๆ ภูเขา ที่มีการทำนา ทำสวน ซึ่งอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านั้น 5) ปัญหาการขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามรัฐธรรมนูญ เอกชัย อิสระทะ (2563) ได้กล่าวว่า การสัมปทานบัตรเหมืองหินเขาคุหา ไม่มีเวทีรับฟังความคิดเห็นประชาชน ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา 67 ซึ่งได้บัญญัติสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังพบว่าเอกสารการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EA) ไม่มีส่วนร่วมจากชุมชนและ EIA ฉบับนี้มีข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริงหลายประการ ยกตัวอย่างเช่น

ในเอกสาร EIA บ้านเรือนเสียหายเพียง 11 หลัง ในขณะที่คณะกรรมการแก้ไขปัญหาก็ทางอำเภอสำรวจพบว่า มีกว่า 326 หลังที่ได้รับความเสียหาย เป็นต้น

ปัญหาทั้ง 5 ปัญหาเกิดขึ้นมาโดยตลอด และหนักขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2548 ถึง ปีพ.ศ. 2552 มีปัญหาที่ได้รับการแก้ไขจากผู้ที่เกี่ยวข้อง แต่ก็เป็นการชดเชยให้กับบางกลุ่มเท่านั้น และยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเหมือนกันจึงเริ่มมีการพูดคุย เพื่อปรึกษาหารือ และเรียกร้องให้ยุติการทำสัมปทานบัตรแต่ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มลูกจ้างโรงโม่ ที่ได้ผลประโยชน์จากการทำเหมืองหิน เพราะหากมีการยุติการทำสัมปทานบัตร ชาวบ้านกลุ่มนั้นก็จะต้องงาน และสูญเสียรายได้ แต่หากไม่เรียกร้องให้ยุติการทำสัมปทานบัตรก็จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจการเหมืองหิน เห็นได้ว่าการสัมปทานเหมืองหินเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และก่อให้เกิดผลกระทบตามมามากมาย

2. การรวมกลุ่ม จัดตั้งกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านในชุมชน

จากการเข้ามาทำสัมปทานเหมืองหินของบริษัท ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนการทำสัมปทานบัตรเหมืองหินในบริเวณเขาคุหา สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และประชากรในชุมชน จากสถานการณ์ผู้ได้รับผลกระทบ ก็ต้องมีผู้ได้รับผลประโยชน์ มีกลุ่มชาวบ้านที่ได้ประโยชน์จากการสัมปทานเหมืองหินเนื่องจากได้มีชาวบ้านบางกลุ่มได้เข้าทำงานที่เหมืองมีรายได้จากการทำงานในเหมืองเป็นหลัก ในช่วงที่มีการทำสัมปทานเกิดอาชีพเพิ่มขึ้นจากการระเบิดหิน ถือได้ว่าเป็นช่วงที่เปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ได้มีงานทำ และมีได้รับค่าตอบแทนสูงเมื่อเทียบกับการต้องไปทำงานที่โรงงานหรือต้องเดินทางไปทำงานที่อื่น เมื่อมีการเรียกร้องจากกลุ่มที่ได้รับผลกระทบให้บริษัทที่เข้าสัมปทานยุติการขุดเจาะหิน และประท้วงการทำงานของโรงโม่หินในพื้นที่ ในสถานการณ์นี้ ชาวบ้านในพื้นที่ละแวกเขาคุหา และชาวบ้านในหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับบริเวณเขาคุหา แบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย โดยมีร้อยละของกลุ่มคนดังนี้ ร้อยละ 10 คัดค้านการสัมปทานเรียกร้องให้ยุติการทำสัมปทาน ร้อยละ 10 ฝ่ายบริษัทสัมปทาน เห็นด้วยให้ดำเนินการต่อ และร้อยละ 80 คือกลุ่มคนที่ไม่ได้ผลกระทบ และไม่ได้ผลประโยชน์จากการทำสัมปทาน ไม่ออกตัวเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับผู้ประกอบการสัมปทาน ซึ่งมีหน่วยงานของภาครัฐ และหน่วยงานภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น NGOs (Non Governmental Organizations) เป็นต้น ในการจัดการความขัดแย้งของแต่ละกลุ่มแตกต่างกันขึ้นอยู่กับกลุ่มคนที่มีความขัดแย้ง ทั้งนี้สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ใช้วิธีการการพูดคุยทำความเข้าใจ เปิดโอกาสให้ทั้งสองกลุ่มได้ปรึกษาหารือ การแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และหาทางออกของปัญหาร่วมกันแต่โดยธรรมชาติของสังคมที่จะต้องมีคนคิดแตกต่างกันจึงเกิดการโต้แย้งจากทั้งสองฝ่าย อันได้แก่ ผู้ที่ได้รับผลกระทบและผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ ทำให้ความขัดแย้งไม่อาจยุติลงครั้งแรกแต่ก็ช่วยให้มีความเข้าใจกันมากขึ้น

ทั้งนี้ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับผู้ประกอบการสัมปทาน ในช่วงแรกมีการรูปแบบและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่เหมือนกับชาวบ้าน แต่ไม่มีที่ท่าว่าจะประสบความสำเร็จ ดังนั้นชาวบ้าน

ที่มีแนวคิดตรงกันจึงเกิดการรวมกลุ่ม โดยใช้ชื่อว่า สมาคมพิทักษ์สิทธิชุมชนเขาควหา ซึ่งการรวมกลุ่มเกิดขึ้นในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2552 จุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่ม คือการรวมตัวพูดคุยของกลุ่มที่ได้รับผลกระทบเหมือนกัน มีแนวคิดคล้าย ๆ กัน และมีวัตถุประสงค์ที่ตรงกัน สมาคมพิทักษ์สิทธิชุมชนเขาควหาเป็นการรวมกลุ่มของแกนนำชาวบ้านจากกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ และมีความประสงค์ที่จะให้ยุติทำสัมปทาน โดยได้รวมตัวกันผ่านการพูดคุยปัญหา ปรัชญาหารือ และกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ดังนี้เพื่อให้บริษัทที่เข้ามายื่นสัมปทานบัตรเหมืองหินยุติการประกอบการ และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการสัมปทานเหมืองหินขึ้นอีกในอนาคต เมื่อมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนแล้ว จึงวางแผนดำเนินงาน และเปิดโรงเรียนสิทธิชุมชนของกลุ่มสมาคมพิทักษ์สิทธิชุมชนเขาควหา เพื่อให้ความรู้ เกี่ยวกับข้อกฎหมาย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องทรัพยากรให้กับชาวบ้านในบริเวณเขาควหา และบริเวณใกล้เคียงได้ศึกษา

3. การจัดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และการพัฒนาเขาควหาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

หลังจากบริษัทที่เข้ามายื่นสัมปทานบัตรเหมืองหินยุติการประกอบการ เขาควหาถูกปล่อยทิ้งให้เป็นพื้นที่รกร้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เดินทางเข้าไปในบริเวณเขา มีเพียงแต่พรานท้องถิ่นที่เดินขึ้นไปเพื่อหาของป่า และเขาควหาแห่งนี้ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เสี่ยง เป็นพื้นที่เป้าหมายของธุรกิจสีเทา เพราะเป็นพื้นที่รกร้างจึงไม่ได้รับความสนใจจากคนภายนอก ทำให้มีความเสี่ยงที่พื้นที่บริเวณเขาควหาจะกลายเป็นพื้นที่เสี่ยงทั้งด้านยาเสพติด และด้านอาชญากรรม ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในละแวกนั้นจึงมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือที่จะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมบริเวณเขาควหาให้มีความปลอดภัย และกลับมาอุดมสมบูรณ์ดังที่เคยเป็นในอดีต

การจัดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และการพัฒนาเขาควหาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเกิดขึ้นหลังจากที่มีการยุติการประกอบเหมืองหินแล้ว โดยเกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขาควหาทั้ง 5 หมู่บ้าน โดยมีชื่อกลุ่มว่า “อนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยวเขาควหา” โดยจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มในครั้งนี้คือการพูดคุยกันระหว่าง ๆ กลุ่มเล็ก ๆ และมีเป้าหมายที่จะพัฒนาเขาควหาเพื่อเปลี่ยนแปลงเขาควหาที่รกร้างให้เป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีจุดสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ เป็นพื้นที่สำหรับการออกกำลังกาย และเปลี่ยนแหล่งเหมืองหิน ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เปิดให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางขึ้นไปชมทัศนียภาพความสวยงามตามธรรมชาติ และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากร

สไว แก้วจันทร์ (2564) ได้กล่าวถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในช่วงแรกว่าเกิดขึ้นจากสมาชิกในกลุ่ม “อนุรักษ์ทรัพยากร และการท่องเที่ยวเขาควหา” และชาวบ้านในพื้นที่ได้รวมกลุ่มกันเพื่อปลูกบัวในบริเวณคลองเคียนซึ่งเป็นคลองที่เกี่ยวข้องกับเขาควหา และอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน “กิจกรรมปลูกบัวหน้าเขา” ได้รับความสนใจจากชาวบ้านในพื้นที่ และชาวบ้านที่สัญจรผ่านไปมาทำให้เกิดกิจกรรมขึ้นอีกรอบ และในยุคที่ทุกอย่างถูกถ่ายทอดผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์ก การถ่ายรูป และโพสต์ลงในสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์กต่าง ๆ ช่วยกระจายข้อมูลให้กว้างขึ้น เมื่อได้รับความสนใจจากคนกลุ่มกว้างขึ้นจึงมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่เขาควหา เช่น กิจกรรมวันลอยกระทง ด้วยบริเวณเขาควหาแม่น้ำลำคลองไหลผ่านมีที่ตั้งที่ติดกับถนนหนทางสามารถเดินทางได้สะดวก จึงทำให้มีประชาชนทั้งในละแวกใกล้เคียง สามารถแวะเวียนมาร่วมกิจกรรมได้ หลังจากชาวบ้าน และทางกลุ่มเห็นว่าได้รับผลการตอบรับที่ดีจากการทำกิจกรรม จึงเริ่มมีการพูดคุย

ของกลุ่มแกนนำเพื่อที่จะพัฒนาเขาควหาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยมุ่งหมายให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เข้าวิถีชีวิตของชาวบ้าน เนื่องจากพื้นที่รอบ ๆ เขาเป็นพื้นที่เกษตร มีนาข้าว สวนยาง สวนปาล์ม ของชาวบ้าน เมื่อขึ้นไปบนเขาควหาจะมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงาม

อภิปรายผล

จากการศึกษา “ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงเมืองหินเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ของอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา” ทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ที่มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน มนุษย์ทุกคนคุ้นชินกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จนบางครั้งลืมนึกคำนึงไปว่าหากใช้อย่างไม่ระมัดระวัง และไม่ได้ดูแลทรัพยากรเหล่านั้นในอนาคตจะไม่มีทรัพยากรเหล่านั้นให้ใช้ประโยชน์อีกต่อไป เขาควหาเป็นทรัพยากรที่ถูกใช้ประโยชน์จากมนุษย์อย่างหนัก จากการทำเหมืองหิน เมื่อมีการเรียกร้องให้ยุติการสัมปทาน เขาควหาทลายสภาพเป็นพื้นที่รกร้างชาวบ้านในชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์ และทำให้เขาควหาเสื่อมสภาพลง ส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มมีการรวมกลุ่ม และร่วมกันจัดการฟื้นฟูทรัพยากรในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม

ประเวศ วะสี (2538) กล่าวว่าโดยสรุปว่า “ชุมชน” หมายถึงการรวมตัวของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันอาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่ หรือไม่ใช่ในพื้นที่ก็ได้ แต่สมาชิกในกลุ่มต้องมีการติดต่อสื่อสารกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ”

ทิวทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การมีส่วนร่วม คือการที่คนในชุมชนมีการรวมตัวรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามความเป็นอยู่ของคนในชุมชนซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยพัฒนาการรับรู้ของคนในชุมชน และแสดงออกมาในรูปแบบการตัดสินใจในการกำหนดแนวทางในการจัดการ หรือการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ

ตัวแทนชาวบ้านที่อาศัยบริเวณเขาควหา เกิดกระบวนการรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และร่วมกันเรียนรู้จากกิจกรรมในพื้นที่เขาควหา ประชาชนมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันจัดการทรัพยากรในชุมชนถึงสองกลุ่ม กลุ่มแรก คือกลุ่มสมาคมพิทักษ์เขาควหา เป็นกลุ่มที่รวมตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554) กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับเรื่องบรรทัดฐานทางสังคม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม มีลักษณะเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนระดับรากหญ้าในประเทศ “โลกที่สาม” ซึ่งเป็นขบวนการทางสังคมที่มีการจัดโครงสร้างองค์กรที่มีอุดมการณ์ที่มุ่งจะเปลี่ยนแปลงสังคมโดยมีการรวมกลุ่มในการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เพื่อยับยั้งการเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกลุ่มสมาคมพิทักษ์สิทธิชุมชนเขาควหา เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นในเรื่องวิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม ทางกลุ่มมีวัตถุประสงค์ในการเรียกร้องในบริษัทที่ทำสัมปทานเหมืองหินยุติการประกอบการ เนื่องจากผลจากการประกอบการสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ เขาควหา ซึ่งเป็นภูเขาหินปูนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลควหาใต้ การระเบิดหิน การย่อยหิน ไม่เพียงสร้างผลกระทบต่อเขาควหา แต่ยังสร้างผลกระทบต่อทรัพยากร

อื่น ๆ คือ ทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า ป่าไม้ และสัตว์ป่าหลายชนิดสูญพันธุ์ในช่วงของการดำเนินกิจกรรมสัมปทานเหมืองหิน นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสายน้ำที่อยู่ในบริเวณเขาควหา มีหินหล่นปิดทับทางไหลของน้ำ มีตะกอนของดิน และหินสะสมในน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้น้ำขุ่นไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ ด้วยเขาควหาที่มีพื้นที่โดยรอบเป็นที่ราบ พื้นที่รอบเขาสวนใหญ่จึงเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำการเกษตร ได้แก่ นา สวนยางพารา และสวนปาล์ม เมื่อแหล่งน้ำในพื้นที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อส่งผลกระทบต่อผลผลิตการเกษตรและการเพาะปลูกของเกษตรกร นอกจากนี้การดำเนินกิจการสัมปทานยังส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ ทั้งสุขภาพร่างกาย เนื่องจากมีฝุ่นละอองกระจายในอากาศเป็นจำนวนมาก และปัญหาสุขภาพจิตเนื่องจากการระเบิดหินมีเสียงดังตลอดทั้งวัน ทางกลุ่มสมาคมพิทักษ์สิทธิชุมชนเขาควหา เป็นการรวมตัวของคนที่ได้รับผลกระทบเหมือนกัน และมีแนวคิดเดียวกัน จึงดำเนินการเรียกร้องสิทธิ และมีข้อพิพาทกับบริษัทที่ได้รับสัมปทานบัตรจนมีการยุติการประกอบการถือเป็นความสำเร็จขั้นแรกของกลุ่ม

กลุ่มที่สอง คือ “กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยวเขาควหา” เป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเขาควหา และบริเวณโดยรอบ ทั้งนี้แม้ว่าการสัมปทานเหมืองหินจะยุติลงแล้ว แต่ธรรมชาติไม่สามารถฟื้นฟูเองได้ทั้งหมด จึงต้องเป็นหน้าที่ของชาวบ้านซึ่งอยู่ในพื้นที่ และเคยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการร่วมมือกันฟื้นฟูทรัพยากร และเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่รกร้างให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเยี่ยมชมทัศนียภาพอันสวยงามของ “เขาควหา”

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อคิดว่าแท้จริงแล้วทรัพยากรธรรมชาติ และมนุษย์มีความสัมพันธ์กันมีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน ซึ่งในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองในชุมชนคือ “เขาควหา” เขาควหาเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เขาควหาเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมากเต็มไปด้วยต้นไม้ และพืชพรรณต่าง ๆ และเป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ตามธรรมชาติ เขาควหาเป็นแหล่งอาหาร และเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร และเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชน เนื่องจากเขาควหาที่มีลักษณะธรณีเป็นหินปูน ซึ่งเหมาะต่อการดัดแปลงเพื่อทำอุตสาหกรรมก่อสร้าง เขาควหาจึงถูกใช้ประโยชน์จากมนุษย์อย่างหนักจากการทำเหมืองหิน เมื่อมีการสัมปทานในระยะเวลาที่ยาวนานชาวบ้านในชุมชนเริ่มรับรู้ถึงความเสียหายที่ได้รับจึงมีการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องให้บริษัทสัมปทานยุติการสัมปทานเมื่อการสัมปทานยุติแล้ว ชาวบ้านในชุมชนก็ร่วมมือกันฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอีกครั้งโดยการเข้าปรับพื้นที่ และปลูกป่าทดแทนจากสถานการณ์นี้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน มนุษย์ใช้ประโยชน์จากเขาควหาอย่างหนัก ชาวบ้านในพื้นที่ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเขาควหาช่วยกันเรียกร้องให้ยุติการสัมปทาน และเมื่อเรียกร้องสำเร็จแล้ว เขาควหาไม่สามารถฟื้นฟูสภาพให้สมบูรณ์ดังเดิมได้ ชาวบ้านในชุมชนจึงต้องร่วมกันฟื้นฟูเขาควหาเมื่อมีการปรับสภาพพื้นที่และจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูเขาควหา เช่น การปลูกบัว การปลูกต้นไม้วันพ้อ ช่วยให้เขาควหาได้รับความสนใจจากคนภายนอก ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มเพื่อผลักดันให้เขาควหาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมทัศนียภาพของตำบลควหาได้ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

เขาคูหาสามารถเป็นตัวอย่าง ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เป็นประโยชน์ โดยการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายนั่นให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชน เพื่อเป็นความคิดริเริ่ม รวมถึงเป็นแรงจูงใจในคนหันมาให้ความสนใจทรัพยากรธรรมชาติ และท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการรวมกลุ่มของชาวบ้าน แนวทางการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการที่เป็นของชุมชน และการรณรงค์ให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งอาจจะได้ข้อมูลที่เป็นตัวอย่างให้พื้นที่อื่น ๆ ได้

บรรณานุกรม

ประเวศ วะสี (2538). ยุทธศาสตร์ปัญญาแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่. กรุงเทพฯ : วิชาษา
ทิวทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสการพิมพ์.

บุคลากรกรม

กฤษณะรักษ์ จันทรสวรรณ. อายุ 51 ปี. สมาคมพิทักษ์สิทธิเขาคูหา ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563.
คลื่น บุญรัตน์. อายุ 75 ปี. สมาคมพิทักษ์สิทธิเขาคูหา ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563.
จิต พูลแก้ว. อายุ 68 ปี. บ้านเลขที่ 169 หมู่ 5 บ้านจัมปะ ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2564.
สไวก แก้วจันทร์. อายุ 57 ปี. บ้านเลขที่ 207 หมู่ 12 บ้านก้นมัน ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2564.
เวศ จันทระสระ. อายุ 63 ปี. สมาคมพิทักษ์สิทธิเขาคูหา ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563.
เอกชัย อีสระทะ. อายุ 52 ปี. สมาคมพิทักษ์สิทธิเขาคูหา ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2563.